

100 ÉVE SZÜLETETT STRAKY TIBOR¹

(Nyíregyháza, 1926. szeptember 12. – Debrecen, 2011. április 13.)
Zongoraművész-tanár, szakközépiskolai igazgató, zenekritikus.

1934–41-ig szülővárosában magánúton, 1941–44 között Debrecenben tanult. 1945–46-ban a Nemzeti Zenedében, 1946–48-ban a Zeneművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait. 1950-től a nyíregyházi zeneiskola zongoratanára, igazgatóhelyettese, 1958–66 között a debreceni zeneiskola tanára, majd nyugalomba vonulásig igazgatója. 1976-tól a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Tagozatának adjunktusa, docense. Széles körű zenekritikai tevékenységet folytatott, több, főleg helyi vonatkozású zenetörténeti könyv szerzője, társszerzője. Zongoraművészként és kísérőként is jelentős.

I.

STRAKY TIBOR KORTÁRSÁK A KORTÁRSÁKÉRT²

A cikk, amelyre most hivatkozom, a Muzsika 1989 áprilisi számában jelent meg és olyan gondolatsort indított el bennem, amelyet nem tudok magamban tartani. Zongora szakos debreceni zenetanár vagyok, a megyei lapnak két és fél évtizede zenei munkatársa. Mint a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola 22 éven át volt igazgatója is, sok szállal kapcsolódtam a zenei életbe. Újdonsült nyugdíjasként sem szüntem meg tanítani és zenekritikákat írni.

Ennyit bevezetesként, ez magyarázhatja további vélekedéseimet. Megkísérlem Boronkay diagnózisterápia módszerét követni, hiszen -nagyon sematikusán - ez cikkének a felépítése, illetve a szomorú tények megállapítása után a kritikus dilemmáját fejtegeti (érdemes-e a kortárs zeneművészet kritikájával foglalkozni?), majd a kibontakozás (egyik) lehetőségét a kritika nagyobb megbecsülésében, értékjelző, szelektív szerepének elismerésében jelöli meg. A cikken vörös fonálként húzódik végig a felismerés: „mindenki mindenkivel összefügg”, és ez klikkeket formál és értékeket mos el, gátolja a java alkotások kiemelkedését a középster szürke tömegéből.

¹ Sajnos Straky Tiborról nem találtunk fotót az interneten. (A Szerk. megj.)

² Muzsika

A Magyar Zeneművészeti Társaság (javító szándékú, nemes törekvéseiről a lap más helyén Durkó Zsolt elnök számol be) valóban a zenei élet reprezentatív kiválóságait sorolja tagjai közé. E törekvések jegyében rendezte meg ez év februárjában a kortárs zene dán, olasz, angol és magyar anyagából válogatott három koncertjét. Erre azonban csak 100-120 hallgató (egyötöd Vigadó nagyterem) volt kíváncsi, és el tudom képzelni, hogy Boronkayval együtt más is akadt, aki „halálra unta magát”. Pedig az előadók ügyszeretete és energiabefektetése „különösen a mai körülmények közt, példaértékű volt”. Rezonáns húrokat pengetett meg bennem a cikkírónak az az önmagához intézett kérdése, hogy vajon szakmai érdeklődés és recenzensi megbízás híján elment volna-e a koncertekre. A válasz: aligha. Ez pedig kortünet, nem a kritikust minősíti. Hiszen odébb azt olvassuk: a közönségnek ez a zene egész egyszerűen nem kell, mert hangzásvilága kifejezetten zavarja, idegesíti, és ami nagyobb baj: nincs mondanivalója a zenehallgató számára, vagy nem találja meg annak közvetítő eszközeit. A mai zene kínaiul szól a közönséghez”. Napjaink zeneszerzői viszont a kortárs zenei kultúra hiányára panaszkodnak, műveik nagyobb játszottságát szeretnék elérni. Állítólag az előadók sem készülnek fel mindig tisztességesen. A kritika pedig zavarban van, mert ugyan ki állíthatja magáról, hogy a tengernyi kortárs zeneműben (nemcsak a magyarban!) kellő tájékozottsággal rendelkezik, illetve ebben a sokféleségben az értékek megítélése szempontjából képes megbízhatóan eligazodni? De ki is vállalkozna arra az áldozatos munkára, hogy idejét, energiáját nem kímélve állandóan a kortárs zenei termést bújja, elemezze, értékelje, amikor „oly nagy a zenetörténet és oly sok remekmű van benne”, ami bőven elegendő egy zenetörténész kritikus melléktevékenységének kitöltéséhez.

Sietve jegyzem meg közbevetőleg, hogy Boronkayt személyesen nem is ismerem, tehát egyetértő megjegyzéseim és kiemeléseim mögött nem az azonos klikkhez tartozás rejlik. A következőkben ugyanis erről is esik majd szó.

Mi lenne itt a teendő, lehet-e ezen az áldatlan helyzeten segíteni? Szóba kerülhet a közönség „megnevelése”, de hát ez nyilván abszurdum. Azt hallgatom meg, amit akarok, arra költöm a pénzem, ami érdekel. Az egyetlen terület, ahol valamicskét lehet segíteni, az intézményes zeneoktatás. Ennek is megvan az a „gyengéje”, hogy a klasszikus értékek közvetítésével „elszakad” az ifjúság jelentős része által egyedüli zenének ismert pop-rock világtól (a közelítésre már vannak kísérletek, ami egyfajta kétségbeesést tükröz a hivatalos zeneoktatás részéről), hát még ha az I-IV-V-s sematikus alakzataitól a kortárs zene nehezebben megkedveltethető hangzásvilága felé próbáljuk terelni a fiatalokat!

Ettől eltekintve itt nem reménytelen a helyzet, mert a fiatalok természetes kíváncsisága, új iránti fogékonysága aránylag könnyen elhárítja az akadályokat. (A kérdés inkább az, hogy ez az eredmény kitart-e a spontán koncertlátogatás felnőtt koráig.) Saját tapasztalatomból tudom, milyen megkönnyebbülést jelent a gyerekeknek, amikor a néha oly nehezen kisillabizál. A folytatásra ható kottakép után Mozart-, Schubert-, Chopin-művek világos, érthető notációja nyomán szólalnak meg kezük alatt dallamos, jóleső, az idők múlásával dacoló csodálatos zenék. Tehát már a gyermekkorban megjelenik ez a konkurencia, amikor még tendenciózus tanári irányítással a zenetanuló a kortárs zenébe is belekóstol – mondom, néha még szívesen is –, de úgy tűnik, a mai zeneszerzők alkotásai (tisztelet a kivételnek) igazán nem a lelkükből szólnak.

Összegezve a zeneoktatás lehetőségeit: itt látszik valami kiindulási pont annak a feszültségnek feloldására, ami – Boronkayt idézve – a kortárs zenei túltermelés és a gyengülő fogadókészség között mutatkozik. De ez természetesen csak a kezdet lehet.

A folytatásra az idézett cikkben vannak elgondolások. Ezek lényegében megkerülik a korábban kiemelt fő kérdést, hogy tudniillik egyre messzebbre sodródik egymástól mai zeneszerzés és mai közönség. A zenei világ belterjességével kapcsolatban megszívlelendő észrevételeket olvasunk (a kritikus független véleményalkotásának lehetetlensége, a preferencia vádja, a fiatal tehetségteleneknek a középszerűség „puha párnái” közé való emelése). Különösen élveztem a kritikus taktika módszereinek felsorolását: az elhallgatások, az eufemizmus, a másról beszélés stilisztikai eszközeinek alkalmazását (néha talán én is...?). Mindezekkel szemben, úgymond, tisztább körülményeket kellene teremteni, visszaszorítva a középszerűek önmenedzselését, honorálva a mű megszületésén és elhangzásán kívül annak minőségét is.

És itt a bökkenő. Hatalmas a termés, néhány kivételes alkalmat leszámítva kevés a befogadó. Márpedig nemcsak a szakmabeliek, a kritikusok döntenek el egy mű értékét – abba a nagyérdemű is beleszól, örömdetes, hogy a kétségtelenül kiemelkedő alkotások megítélésében a vélemények általában közel esnek egymáshoz. A Boronkay által említett, megfelelően demokratikus jelöléssel talán érdemük szerint lehetne szelektálni a műveket. A fő kérdés azonban változatlan: kinek, hány embernek kell a kortárs zene, meddig szűkül még a zenebarátok ezen exkluzív csoportjának kétségtelenül létező, de igen szűk köre?

Hozzá véve a zeneszerzők egzisztenciális harcát, nem is lehet nagyon csodálkozni a klikkek létrejöttén, ez pedig még a közönség köreire is kiterjedhet.

Tanári és kritikus pályám kesernyés tanulságait vonom le, ki nem mondott önkritikával: nem állítom, hogy e minőségeimben minden tőlem telhetőt megtettem. Mindig kell egy kis nekidurálás, akár kortárs mű megtanításáról, akár kortárs zenei alkotás meghallgatásáról van szó. Néha eszembe jut a régi, együgyű emlékkönyv-versike: „Ha magva ízlik a diónak, ne bánd, hogy héját törni kell; értéke több a földi jónak, ha fáradozva éred el.” Mert a kottaképből (nem mindig könnyen) kihámozható hangzó eredmény többnyire kielégít, esztétikai élményt ad, de legalábbis vitatkozásra kész. Világossá válik számomra – legalábbis azt hiszem – a zeneszerző szándéka, tehát kialakul bennem az a bizonyos „közönségvisszhang”. Nyilván nem állok ezzel egyedül – de túl sokan se vagyunk. Nálam és kollégáimnál a szakmai elkötelezettség segít legyőzni a megértés fáradságos útjának akadályait. De mit várunk a laikus közönségtől, amelyik már a hagyományos hangversenyeken is csöndesen foglalkozik (úgy tudom, Pesten is, de Debrecenben mindenképp)? Az anyagi gondok is sok mindent megmagyaráznak. Jobbulást várni azonban csak magunktól, a zene munkásaitól lehet. A bajban jobban összetartanak az emberek, azért bármennyire is jámbor óhajnak tűnik, a zenésztársadalom egymást – és értéket – támogató magatartása segíthet csak. A komponisták próbáljanak valamelyest tekintettel lenni a közönség igényére is. Nem igaz, hogy a nép, a „profanum vulgus” semmihez sem ért, csak mi magunk, szakmabeliek tudunk eligazodni ebben a sok dialektusos tolvajnyelvben. Tudom, megtanításáról, akár kortárs zenei alkotás meghallgatásáról van szó. Néha eszembe jut a régi, együgyű emlékkönyv-versike: „Ha magva ízlik a diónak, ne bánd, hogy héját törni kell; értéke több a földi jónak, ha fáradozva éred el.” Mert a kottaképből (nem mindig könnyen) kihámozható hangzó eredmény többnyire kielégít, esztétikai élményt ad, de legalábbis vitatkozásra kész. Világossá válik számomra – legalábbis azt hiszem – a zeneszerző szándéka, tehát kialakul bennem az a bizonyos „közönségvisszhang”. Nyilván nem állok ezzel egyedül – de túl sokan se vagyunk. Nálam és kollégáimnál a szakmai elkötelezettség segít legyőzni a megértés fáradságos útjának akadályait. De mit várunk a laikus közönségtől, amelyik már a hagyományos hangversenyeken is csöndesen foglalkozik (úgy tudom, Pesten is, de Debrecenben mindenképp)? Az anyagi gondok is sok mindent megmagyaráznak. Jobbulást várni azonban csak magunktól, a zene munkásaitól lehet. A bajban jobban összetartanak az emberek, azért bármennyire is jámbor

óhajnak tűnik, a zenésztársadalom egymást – és értéket – támogató magatartása segíthet csak. A komponisták próbáljanak valamelyest tekintettel lenni a közönség igényére is. Nem igaz, hogy a nép, a „profanum vulgus” semmihez sem ért, csak mi magunk, szakmabeliek tudunk eligazodni ebben a sokdialektusos tolvajnyelvben. Tudom, hogy ez kompromisszum és veszélyezteti a szerző szuverenitását, gúzsba kötheti fantáziáját; dehát belterjesség ide, klikkrendszer oda – kinek írnak, ha nem a koncertközönségnek? A kortárs zenéről szóló kritikák ma valóban szakmai belügyet szolgálnak, ami sajnálatos jele a kortárs zeneszerzés és a befogadó közönség közt tátongó szakadéknak.

Sok függ persze a menedzseléstől és az intézményrendszertől is. A propagandának az ízlés határain belül történő kiszélesítése is szóba kerülhet. Ehhez persze megszállottak kellenek, akik ráadásul józanul gondolkodni, sőt számolni is képesek. Ide kívánczik a szombathelyi példa. A Magyar Nemzet 1989. május 15-i zenei interjújában Petró János karnagy beszámol a mai magyar zenét műsorra tűző, két évtizedes folyamatossággal megrendezett koncertekről, a szerzői esteken jelen lévő szerzők által tartott műismertetésekről és a 400 személyes Bartók-terem telt házairól. Társadalmi eseménynek számít a városban egy-egy ilyen hangverseny. De akad érdekes példám itthonról is. Kellő propaganda egy zeneszerzéssel foglalkozó debreceni karnagy-tanár szerzői estjén is megtölti a főiskola tagozatának hangversenytermét. Egy évvel később a városi tanács művészeti ösztöndíjasainak hangversenyén ugyanez a kolléga csak egyike az öt ösztöndíjas művésznek: talán húszan, ha ülünk a nézőtérén. Számomra ez kiáltó példája annak, mi a különbség szervezés és szervezés közt.

A kortárs zene befogadása egyébként csak a jéghegy csúcsa. A tartalmas, elmélyülést kívánó zene iránti érdeklődés elsorvadásának okait mélyebben kell keresnünk. Ezt tudva sem mondhatunk le természetesen a jó ügy szolgálatáról. A sikerbe vetett hit a holtpontról való elmozdulás első kritériuma. A „jó, vitéz resolutio” ezzel meglenne, a többi összefogáson és – bármily prózaian is hangzik – jó üzleti politikán múlik. Meg azon a kedven, hogy zenét hallgassunk és ne a mindennapok gondjai kössék le figyelmünket.

II.

KODÁLY KITÜNTETŐ BIZALMÁBAN Gulyás György³ karnagyról beszél Straky Tibor zenetanár

Kodálynak sok kedves tanítványa volt, köztük világhírű művészek, tudósok, folkloristák, de a vidéken működő kórusvezetők közül Gulyás György állt hozzá legközelebb. A mester ennek több jelét adta, a legdöntőbb bizonyíték: a Gulyás által vezetett debreceni iskolának engedélyezte egyedül, hogy életében a nevét viselje. Gulyás György csaknem harminc évig irányította az ország második legnagyobb városának, Debrecennek a zenei életét.

Ő maga így nyilatkozott művészi céljáról: „Kulcsszóvá, afféle ars poeticává, sőt már-már megszállottsággá vált nálam, hogy a vidék legalább annyira képes európaivá lenni, ahhoz kapcsolódni, mint a főváros. Egy életet szántam rá arra, hogy bizonyítsam: vidékről is lehet Európával együtt lépni. Csakhogy ehhez nem csupán várni kell tőle valamit, hanem adni is.” Straky Tibor több éven át Gulyás György közelében élt, vagy mellette dolgozott, hiteles képet tud adni a sokáig sikeres majd mellőzött karnagyról.

– Mikor hallott először Gulyás Györgyről?

– Eötvös-kollégista koromban, 1947-ben vagy 1948-ban. Mégpedig azt, hogy akadt egy fantasztikus ember, aki a békéstarhosi kastélyban parasztyerekeknek alapított egy zeneiskolát. Már akkor felfigyeltem a nevére, s megállapítottam, hogy érdekes személyiség lehet. Később, amikor egy zeneakadémista kolléganőmet odahelyezték, s ő nem tudott semmit jövőendő munkahelyéről és igazgatójáról, én már tudtam neki némi információval szolgálni.

³ GULYÁS GYÖRGY (született Köröstarcsán 1916. április 1-jén, elhunyt 1993. november 11-én Debrecenben) karnagy, főiskolai tanár. A debreceni református tanítóképzőben szerzett oklevelet, s három évig Bélmegyeren tanyai tanító, közben a Zeneművészeti Főiskolán zeneszerző végbizonyítványt, középiskolai énektanári oklevelet kapott, s anyaintézete zenetanára lett. 1946-ban az ő javaslatára, tervezetére létesült Békés-Tarhoson az ország első zenei általános és középiskolája, amely 1954-ig működött. Ezután visszatért Debrecenbe, ahol a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakiskola igazgatója (1954–66), a Kodály leánykórus, majd a vegyes kórus karnagya, később a Zeneművészeti Főiskola Debreceni Tagozatának igazgatója, (1966–1976) a hivatásos Kodály kórus igazgató karnagya (1970–1983). Több díj, kitüntetés birtokosa: (Liszt-díj, Érdemes Művész, a Magyar Köztársaság Zászlórendje stb.)

– *Hogy került vele személyes kapcsolatba?*

– A debreceni szakiskolának 1954-től Gulyás György volt az igazgatója. Az akkori zeneoktatási körzeti rendszer szerint a nyíregyházi zeneiskola, ahol én tanár voltam, szakmailag hozzá tartozott. Akkor ismerkedtünk meg. Később ő Nyíregyházára is átjárt, két éven keresztül az ottani kórust is vezette. Én a kórus zongorakísérője voltam. Emlékezetes számomra, hogy egy kirándulás alkalmával Lillafüreden az ebédnél Gulyás megkérdezte tőlem, hogy tényleg van neked egy házad Nyíregyházán? Van, válaszoltam, de a haszonélvezet holtáig az édesapámé. Na, csak azért kérdeztem, mondta, mert beszélgettünk otthon, hogy mi is tudnánk téged használni. Világéletemben titkos vágyam volt, hogy Nyíregyházáról Debrecenbe kerüljek. 1958-ban ez az ő révén megvalósult.

– *Gulyás György 1954-től hatalmas elánnal kezdett munkához Debrecenben, azonnal átvette a DISZ-kórust. Amikor ön idekerült, már túl volt az első nagy nemzetközi sikerén?*

Gulyás György

<https://iskola.debrecenizenede.hu/>

– Igen, abban az évben nyerte meg a leánykar az első díjat az angliai Llangollenben. Egyébként jelen voltam 1957-ben, amikor Kodály Zoltán személyesen engedélyezte a neve viselését a szakiskolának. Ennek valódi értéke annak fényében mérhető, hogy életében egyedül a debreceni szakiskolának adott erre hozzájárulását. Ezt Gulyás mindig emlegette is, és mindent megtett Kodály népszerűsítése érdekében. Élete utolsó éveiben úgy érezte, hogy a debreceniek már nem tekintik kötelességüknek, hogy ők legyenek Kodály nemzetnevelő programjának élenjáró képviselői.

– *Mivel magyarázza, hogy Kodály olyan meghitt bizalmába fogadta Gulyás Györgyöt, aki pedig hallgatóként nem számított a kiemelkedő tanítványai közé?*

– 1946-ban a művészeti tanácsban felvetődött, hogy Gulyás György vezetésével létrehoznak egy zeneiskolát Békés-Tarhoson, ahol természetes környezetben parasztyerekeket próbálnak zenésszé nevelni. Akkor Kodály azt mondta, sem a hely, sem az ember nem alkalmas erre. Gulyás mégis létrehozta az iskolát, csak azért is, s amikor az ötvenes évek elején Kodály Zoltán Békés-Tarhosra látogatott, elmondta, s ez megmaradt magnószalagon is: tévedtem, mert Gulyás György meg tudta csinálni, amit eltervezett, ezek szerint alkalmas volt rá! Tehát elismerte Gulyás érdemeit és rátermettségét.

– *Ezek szerint volt ebben egyfajta kompenzáció, ami Kodály etikai nagyságát csak tetézi. Mi volt az ön közös munkája Gulyás Györggyel?*

– Kezdetben zongorát tanítottam az itteni szakiskolában, egyike voltam a tanárainak. De 1961-ben a Kodály Kórus zongorakísérője is lettem – én jelentkeztem, mert a korábbi kísérő megvált a kórustól –, még átjáró tanárként vettem át a feladatot, amit öt évig láttam el. A szakiskola igazgatója lettem, azért mondtam le.

– *Akkor ön koronatanú arra, hogyan, milyen módszerekkel dolgozott Gulyás?*

– Mint afféle rapszodikus embernek, ebben is megnyilvánult a rapszodikussága. Előfordult, hogy egy óra hosszáig üldögéltünk a művészsobában, s nem történt semmi. A társaság várt és türelmetlenkedett. Akkor Gulyás hirtelen kirobogott, s egy fél óra alatt olyan vihart támasztott, értem rajta: eredményes, hatékony próbát tartott, hogy valósággal belelkesítette a társaságot, amely elfeledkezett arról, hogy előtte tétlenül üldögélt. Igen szuggesztív módszerei voltak, saját bevallása szerint az volt a módszere, hogy nincs módszere. Spontánul csinálta, amit csinált, nem végzett hangképzést, meg ilyen formális dolgokat. De ezt Nyíregyházán is tapasztaltam. A feleségem is tagja volt a városi pedagóguskórusának, s ő is lelkesedett Gulyásért, hiszen a stagnáló énekkart ütőképes kórusná fejlesztette. Bár ez a véleménye nem maradt meg végig, de kezdetben így látta.

– *Gulyás nem Kodály-módszerrel dolgozott?*

– Ezt nem lehet mondani, hiszen az egész zenei nevelési rendszer a Kodály-módszeren alapult. Végeredményében Gulyás is Kodály szellemében, az ő módszere alapján dolgozott, csak egyéni változatban. Csodálkoztam volna,

hiszen nem sokkal halála előtt is hangoztatta, hogy életének központi törekvése volt a Kodály-örökség vállalása.

– Igen, s ennek kapcsán tett olyan kijelentést, hogy Debrecenben nincs már olyan Kodály-kultusz, amit a nevével fémjelzett iskolától el lehetne várni. Úgy látta, hogy a szolfézs- és hangszerstanítás összekapcsolására erőtlenség a törekvés. Úgy érezte, hogy Debrecen megfélemedezett arról, hogy régen a református kollégiuma révén a Tiszántúl szellemi központjává tudott válni.

– *Ő tudott valamilyen hangszeren játszani?*

– Tudott, amennyire kellett egy karvezetőnek, de nem magas fokon.

– *Azért kérdeztem, mert az 1960-as évek végén a szakiskola diákjainak egy csoportja többször azzal a panasszal fordult a Napló szerkesztőségéhez, hogy ők hangszer tanulni mentek a szakiskolába, mégis arra kötelezték őket, hogy a kórusban énekeljenek.*

– Ez nem volt teljesen törvénytelen intézkedés, mert volt ének tantárgy az oktatásban. Más kérdés, hogy Gulyás erre helyezte a fő súlyt, ez állt érdeklődésének fókuszában. Nem tartotta lényegtelennek a hangszer tanulást sem, hiszen az iskola azért létesült elsősorban, de erőteljes egyénisége s igazgatói tekintélye folytán valósággal fő tárgyá emelte az énekkart. Amikor az énekkarba több-kevesebb rábeszélő készséggel betoborzott tagok hangszereiken gyakorolhattak volna, akkor helyette énekkari próbára kellett menniük. Ennek ellenére a legkiválóbb hangszeres növendékeket segítette, támogatta, és adott szereplési lehetőséget számukra. Nem lehetett mondani, hogy nem törődött velük.

– *Mi volt az ő nagy sikereinek titka?*

– Nagyon érezte a zene mondanivalóját, tudta, mit kell kifejezni. Nagyon sokat adott a jó hangzásra, remek füle volt a tiszta éneklésre. De első helyre mégis a karmesteri egyéniségét tenném, amellyel fel tudta dobni az énekkart, ha egyszer belelkesítette őket. Lelkesítő módon tudott beszélni, vezényelni, hatni, az embereket szuggesztiója alá tudta vonni. Végül is európai hírnévre tett szert, mint karnagy, mint nemzetközi versenyek zsűritagja. A módszere nem volt általánosan elfogadott. De sokat számított, hogy volt elképzelése a művekről, s azt tűzön-vízen keresztül megvalósította. Néha nem tudtuk megmondani, hogy mitől kezdett szárnyalni egy mű, ami tegnap még alig szólt. Mert addig nem nyugodott, míg azt el nem érte. Néha rengeteget dolgozott azon, hogy az a zenei

kép, amit ő előre elképzelt, megvalósuljon. Ebben is benne volt az ő erőteljes, olykor erőszakos egyénisége, mint ahogy Békés-Tarhost is minden akadályon keresztül megvalósította. Ennek eredményeképpen tett szert nemzetközi hírnévre is. Ezt nem lehet tőle elvitatni. Voltak, akik kifogásolták, hogy úgy végezte el a Zeneakadémiát, hogy hétvégén járt föl, hiszen ő eredetileg már működő tanító volt, illetve énektanár, de az eredményei nem arról beszéltek, hogy „vasárnapi” karnagy lett volna, s csak pénteken meg szombaton járt a Zeneakadémiára.

– *Mi volt az ő stíluseszménye?*

– A reneszánsz műveket nagyon szerette, s a huszadik századi zene, Bartók, Kodály és az utánuk következő magyar szerzők műveiben volt kiválóan otthonos. Nagyon érezte, hogy mit akart mondani Tardos Béla, Veress Sándor vagy Szokolay Sándor. Feltétlenül különleges érzéke volt a modernség iránt.

– *Sikerei csúcsán elkezdett zenekarral is dolgozni. A kritika szónak tette, ön is egy-két alkalommal, hogyha zenekart és kórust együtt vezényelt, akkor nem állt mindig feladata magaslatán.*

– Ez így van, ő nem volt zenekari karmester. A Debreceni Filharmonikusok mindig mondták is, hogy külön felkészültek, ha ő vezényelt. Nagyon kellett figyelniük a kezére, mert nehéz volt a keze után menni. Igazában nem volt otthon a zenekari muzsika műfajaiban, de meg tudta csinálni, amennyire kellett, csak a zenekari dirigensekhez képest nehezkesebb volt a vezénylési módszere.

– *Mit jelent az, hogy nehéz volt a keze után menni?*

– A karmester primer feladata az, hogy pontosan adja a ritmust. Na most, ha valaki közben rengeteg kusza mozdulatot tesz, szorongva dirigál, vagyis arra vigyáz, hogy minden rendben legyen, az zavaró. Az énekkarnál lehet hagyni, hogy a tempó egy kicsit szabadon hullámozzon, nem fontos a metronómszerű pontosság. A Kodály kórus egyébként is ismerte az ő mozdulatait. A zenekarral ritkábban találkozott, nehezebben tudta belőle kihozni, amit elképzelt. Érdekes, hogy a fia, aki szintén karmester lett, ugyanezzel a problémával küzd.

– *Feltehetjük tehát a kérdést: töretlen volt a fejlődése? A profi kórust nagyobb tudású karnagy vezényelte?*

– Fejlődött-e attól, hogy a kórus hivatásos lett, azt nem tudom, de biztos, hogy fejlődött azáltal, hogy a zenetörténetnek újabb és újabb korszakaiba hatolt bele. Így lett a modern kórusműveknek rendkívül avatott tolmácsolója. Főleg a

modern magyar kórusműveké. De az érdeklődése nagyon széles körű volt, felölelte a legkülönbözőbb zenei stílusokat, több-kevesebb sikerrel meg is szólaltatta legkarakteresebb alkotásaikat. Mindennel tudott valamit kezdeni. Legnehezebben az oratóriumokkal tudott megbirkózni, de az meg érdeme, hogy az oratóriumkultuszt meghonosította Debrecenben, s ez nagyon sok szép zenei élményt nyújtott a közönségnek.

– *Debrecenbe visszatérve a város zenei életének központi alakja lett, holott általában egy ilyen nagyságú város zenei kultúráját inkább egy filharmonikus zenekar vagy egy operatársulat fémjelzi. Mivel érte el ezt a kivételes rangot?*

– Erről a kérdésről eszembe jut az egykori Művelődési Minisztérium illetékes osztályvezetőjének a véleménye, aki a hasonló, voltaképpen a Gulyás György túlsúlyát kifogásoló kérdésre azt válaszolta, kérem szépen, vegyék tudomásul, ő nem csak egy karnagy, ő kultúrpolitikus is. Ha szabad egy kicsit patetikusan fogalmazni, valóban, Gulyás György a zene terjesztésének, népszerűsítésének, az emberi életbe való beépítésének volt felelködött prófétája. Minden érdekelte, ami a zenével és a zene elterjesztésével kapcsolatos, ideális zenei népművelőnek lehet őt mondani. Azt a kodályi gondolatot, amit ma is annyit emlegetnek, hogy legyen a zene mindenkié, ő nagyon komolyan vette. S amilyen erőteljes egyéniség volt, ezt mindenütt képviselte, igyekezett keresztülvinni, kiharcolni, és ez a zenei életnek a hasznára vált.

– *Gulyás a könyvében (Bűneim... Bűneim?) a szocialista rendszer áldozatának, mártírjának tüntette fel magát, pedig nem riadt vissza bizonyos politikai hátszelek kihasználásától sem. Érdekes olvasmány ebből a szempontból a Szemtanú című riportkötet békés-tarhosi riportja. Közismertek voltak bensőséges kapcsolatai egyes pártemberekkel.*

– Igen, így volt, bár tudok kemény összetűzéseiről is, mert kendőzetlen véleményét gyakran megmondta a helyi, de akár még nagyobb, országos hatalmasságoknak is. Pályája végén a mellőzések – végül is elbocsátották mind a főiskoláról, majd a Kodály kórus éléről is – olyan sérelmeket okoztak neki, hogy a rendszerváltozás után az új rezsimtől elismeréseket igényelt és kapott. Pedig kétségtelen, hogy az előző rendszerben is igyekezett a politikai lehetőségeket kihasználni az ügy érdekében.

– *Nem kétséges, sokáig a rendszer kedvezményezettje volt, miniszterek, miniszterhelyettesek írtak róla „kritikát”. A leváltása körüli hercehurca egész magas politikai szinten dőlt el. Egy üldözöttnek nincsenek miniszter pártfogói.*

– Érdekes, amennyire nyers tudott lenni, néha túlságosan is szókimondó, annyira ügyes diplomáciai érzékkel is rendelkezett. Az ember azt hinné, hogy aki simán, ügyesen tud politizálni, az nem lehet erőszakos. Ő viszont, ha egyszer úgy érezte, hogy igaza van, akkor az történt, amit Szokolay Sándor is mondott róla: „Álmodozó, a semmiből tudott teremteni, elveiért dühödten tudott harcolni, szikrázott körülötte a levegő, a vereségek, kudarcok után mindig talpra tudott állni.” Egy Hérakleitosz-gondolat volt életének vezérfonala, amely szerint mindennap megszűnik valami, amiért elszomorodik az ember, de mindig születik valami új, amiért érdemes élni és küzdeni. Vagy még jellemzőbb: „Megtorpanásra nem képes, mozgósító egyéniség. A harcba hívta fanatizált embereit, de ha nem követték, egyedül is előre mert menni, mert nem a kételyeket látta, hanem az álmait.” Nos, ilyenkor aztán előfordultak ütközések közte és a munkatársai között. Általában az történt, hogy aki frissen ismerkedett meg vele, azt nagyon fellelkesítette, aztán bekövetkezett egy bizonyos eltávolodás. Ez köztünk is lejátszódott.

– *Haraggal váltak el?*

– Szerencsére nem, élete végén ismét közeledtünk egymáshoz. Amit korábban nem tudtam volna elképzelni, a kilencvenes évek elején fölhívott telefonon, s megköszönte Szokolay Istár pokoljárása előadásáról írott kritikámat. Sajnos aktív korszakunkban rengeteg ellentétünk, vitánk volt. Ezek főleg abból adódtak, hogy én voltam a Vár utcai zeneművészeti szakiskolának az igazgatója, s ők is ott voltak az épületben, mint főiskolai tagozat. A közösködésből számos konfliktus támadt. A tagozatnak ő volt az igazgatója, korábban a mi igazgatónk is, és ő volt az úr a város zenei életében. Nekem kellett a tantestület érdekében fellépnem vele szemben. Én állítottam össze az intézet százhuszonöt éves fennállása alkalmával az évkönyvet, valamiért felhívtam, és akkor ő fél órán keresztül sorolta a kifogásait, pedig Isten látja a lelkemet, direkt vigyáztam arra, hogy ami ránézve pozitívum, volt belőle elég, azt mind belevegyem. Mégis tele volt kifogással, s azt mondta, el se fog jönni a jubileumi ünnepségre. De én tudtam, s mindenki tudta, hogy eljön. Valóban ott volt, pozitívan nyilatkozott, és felavatta azt a bizonyos emléktáblát a vasútigazgatóság falán, ahol a XIX. században a debreceni zeneoktatás kezdődött. Aki ismerte, tudta, hogy milyen szélsőséges megnyilvánulások várhatók tőle, de a végén talán már nem is zavarta, elfogadta, hogy ő egy ilyen ember. Mert itt van a főiskola épülete, maga a főiskola, a nemzetközi kórusverseny, az ország egyetlen hivatásos kórusa, a vidéki zenei élet szervezése és még sok minden, az mégis rajta múlt, köze volt hozzá.

– *Volt egy másik nagy karmester Debrecenben, Csenki Imre. Össze lehet őket hasonlítani? Ki volt a jelentősebb?*

– Erre nehéz válaszolni, mert bármennyire egy szakmában dolgoztak, két különböző egyéniségről van szó. Csenki Imrének a módszere más volt, az elképzelései is, az egyénisége is. Gulyás a Csenki utáni években lett naggyá. Ő másképp képzelte el a kórushangzást. Mivel hosszabb ideig, csaknem 40 évig dolgozott Debrecenben, nagyobb társadalmi, szakmai vetületben tevékenykedett, Csenkinek volt egy gyors felfutása, s aztán elment Budapestre. Gulyásban élt ellenérzés Csenkivel szemben, nem szerette, ha kollégáját dicsérték, példálózva emlegették.

– *Gulyás György sok kitüntetésben részesült, de a Kossuth-díjat nem kapta meg, holott többször fel volt terjesztve. Ez nagy sérelme volt, annál inkább, mert Csenki Imrének fiatalon kijutott ez a megbecsülés. Talán ezért is éltek ellenérzések vele szemben?*

– Meglehet. A megyei pártbizottság többször is javasolta, felterjesztette, de ha felmerült a neve a döntést hozó bizottságban, mindig akadt valaki, akit éppen megbántott, vagy riválisként elidegenített magától. Tulajdonképpen megérdemelte volna, de itt ütött vissza az a bizonyos nehéz természete. Mert annyi emberi probléma kavargott körülötte, hogy remek elgondolásait és hasznos terveit nem tudta zavartalanul kifejtetni, csak mindig úgy, hogy fél kézzel védekeznie kellett. Ez benne volt emberi jellemképletében.

– *Helyén van-e az emléke?*

– Igen, a Kodály kórus már a második oratóriumsorozatot tartja az ő emlékére, noha az oratórium, mint zenei műfaj, nem volt éppen erőssége. S azonkívül azt lehet mondani, hogy megemlékeznek róla, a főiskola márványtáblával adózik érdemeinek. Azt szoktam mondani, hogy akik közvetlen kapcsolatban voltak vele, jogosan hangoztatják a maguk kifogásait, kritikai észrevételeit, de száz év múlva, ha valaki majd Debrecen zenei életét feltérképezi, bizonyára tisztelettel és meglepetéssel fogja tapasztalni, hogy ezt is Gulyás György kezdeményezte, az is az ő műve. Egyszóval ő a debreceni zenei életnek egy nagyon jelentős személyisége volt, amilyen a városban nem sok akadt.

Bakó Endre írása

III.

STRAKY TIBOR EMLÉKÉRE

Amikor egy tevékeny, alkotó, értékes élet véget ér, a tragédiát látva elgondolkodunk azon, hogy vajon mennyivel lett szegényebb a mi világunk? Mennyivel lettünk mi magunk szegényebbek? Betölthető-e egyáltalán az az űr, ami keletkezett? Miért csak egyszer van lehetőségünk a földi életre? Amíg a szellem ép, miért nem lehet a test is az?

Nincs többé hát az, akit oly sokan szerettünk, nem lehet immár kezét fogni vele, nem lehet szelíd tekintetét, mosolyra hajló arcát látni, nem lehet hangját hallani és nem lehet részesülni a finom intelligencia és a széleskörű műveltség gyümölcseiből. Mert immár nincs közöttünk Straky Tibor zongoraművész tanár úr.

Egy közösség, egy város életében időről időre megjelennek kiemelkedő egyéniségek, akik a sors kegyének köszönhetően valamilyen különleges személyiséget hordoznak magukban, amellyel a többiek hasznára élik életüket. Debrecen városa díjjal köszönte meg a jót, a zeneoktatásért, a város kultúrájáért végzett tevékenység okán, de ez a díj csak egyfajta jelzése annak, amit szívünkben őrzünk. Hihetetlen és valószínűtlenül szörnyű realitás az, hogy most itt állunk egy közülünk való, ügyünket minden gondolatával és tetteivel szolgáló egykori tanárunk, kollégánk szívszorítóan kicsiny, elporladt földi maradványa előtt, és nem tudjuk már megváltoztatni a visszavonhatatlant.

A szeretet segítsége kell ilyenkor, amely felülemelkedik azon, hogy él-e vagy már nincs az, akit szeretünk, de szeretetünk ettől meg nem változik. Mert számtalan okunk van szeretni tanár urat: finom tapintatát valamennyien megtapasztalhattuk, ha zongoraórán tanított, ha az igazgatói irodában kellett döntéseket közölnie, ha vizsga után kellett elmondani a tanítványnak az olykor kedvezőtlen osztályzatot, ha zenekritikát kellett írnia és bántani nem akart, de az igazságot sem hallgathatta el. Akkor is tapintatos volt, ha valaki tényleg megérdemelte volna haragját, mert úgy tartotta, hogy a düh, a keménység nem célravezetőbb a türelmes, szelíd rábeszélésnél. Úgy gondolta: az ember értelmes lény és majd bizonyára felülkerekedik benne a jó.

Olykor elhallgathattuk zongorajátékát hangversenyen, vagy az osztályteremben gyakorolva, vagy éppen tanítás közben. Választékos, nemes zenei kifejezéseket hallhattunk, olyat, mint amilyen embert ismerhettünk személyében. Sosem parancsolt, alázattal és soha nem a ráerőltetés hangján mondta el zenei véleményét. Mértéktartó ízlése és higgadt személye, bölcs emberismerete nyugalmat tudott teremteni.

Nagy hittel áldotta meg a sors, amelyben rendíthetetlen volt: a zene nemesítő erejében hitt feltétel nélkül, az ember alkotó nagyszerűségében, a kultúra mindenképp felettségében. Nagy tájékozottsága a társművészetekben zavarba ejtő volt sokunk számára, mert benne a zene nem különült el a többi műzstától. Maga is mélyen hitte, hogy a civilizáció csak úgy maradhat fenn, ha annak legszebb értékeit folyamatosan átadjuk az utánunk jövőknek. És ezt az átadást korra és nemre való tekintet nélkül, fáradhatatlanul, szeretetre méltó pedagógiai adottságokkal végezte.

Sokéves főiskolai munkája a zenei felsőoktatásban ritka és igen becses érték volt: a vele kapcsolatba kerülő hallgatók először azt a tanárt látták meg benne, aki nem tartozik a „veszélyes” kategóriába, de ahelyett, hogy elhanyagolták volna a rendszeres munkát, megértették, hogy egy magasabb morál és minőség van a disztíngvált gesztusok mögött, és ez nélkülözhetetlen az ő hivatásukhoz is.

Ha most hallaná tanár úr mindazt, mit szeretettel mondunk róla, bizonyára megjelenne arcán a szerénysége miatt zavarban lévő ember köszönő pillantása, enyhe mosolya, s ahogyan szokta volt: a köszönetet egy alig észrevehető meghajlással fejezné ki. Pedig nem neki, hanem nekünk van köszönni valónk. A tisztaság magasrendű értéke mindig fontos példa előttünk, hiszen ennek kellene összetartani a világot. Ha számtalan Straky Tibor élne szerte a világban, akkor az emberiség minden bizonnyal nemesebb dolgokon munkálkodna, s azon igyekezne, hogyan tehetné boldogabbá az együtt élő nemzedékeket.

Kedves Tanár Úr, Drága Tibor Bácsi!

Hát többek között ezek miatt dűl bennűnk a keserűség, hiszen bármilyen hosszú életet is élhetél, nem elég hosszú ahhoz, hogy a világunk eleget tanulhasson a Te életedből. Szeretnénk, ha még legalább utoljára láthatnánk szemed sarkában a mosoly ráncait, ha meghallgathatnánk egy-egy csendes tréfádat, ha hallhatnánk hangodat és egészségedet láthatnánk...

Olykor találkozhattunk az utcán, gyakran hű társaddal láthattunk, s megejtően szép látvány volt az a két ember, akiről sugárzott a végtelenül mély, szerető összetartozás. Immár ez a szép példa is a múlt kódébe vész és emlékeink között marad.

Sokféleképpen, de mindnyájan hiszűnk az örök életben, s Te minden bizonnyal elnyerted azt, hiszen mindannyiunk lelkében a legföltettebb helyen élsz tovább. Azt a zenét hallod ott, amit oly nagyon szeretsz, amelyre egész életedet feltetted, a harmóniát, amely immár a végső nyugalmat jelenti.

Fejünket hajtjuk, s a zene hangjaival búcsúzunk Tőled. A hangok örökké élnek s évszázadokon át üzenetünket viszik oda, abba a másik létbe, ahová végleg elmentél.

Nyugodj békében!

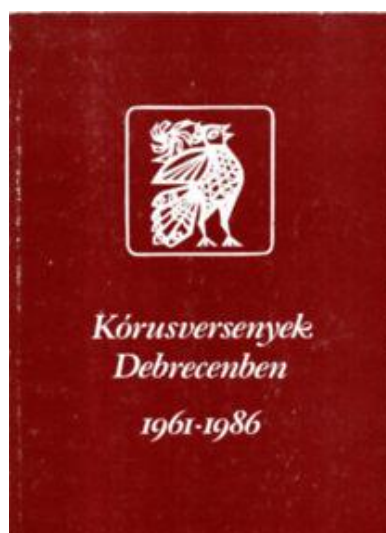
Dr. Duffek Mihály

IV.

SZERKESZTETTE: STRAKY TIBOR

Straky Tibor (szerk.)
Debrecen, 1987

Straky Tibor(szerk.)
Debrecen, 1986